

ધર્મદ્રવ્યનો વહીવટ

કેવી રીતે કરશો ?

(૧-દ્રવ્ય વહીવટ માર્ગદર્શન, ૨-સંઘ વહીવટ માર્ગદર્શન)

માર્ગદર્શક

તપાગચ્છાધિરાજ પૂ.આ.શ્રી.વિજય રામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન
વર્ધમાન તપોનિધિ પૂ.આ.શ્રી.વિજય ગુણયશસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન
પ્રવચનપ્રભાવક પૂ.આ.શ્રી.વિજય કીર્તિયશસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ્રકાશક

શ્રી જૈન

ધર્મધ્વજ પરિવાર

જિનાજ્ઞાનુસારસાતક્ષેત્રદ્રવ્યવહીવટઅભિયાન

પુસ્તકનું નામ : ધર્મદ્રવ્યનો વહીવટ કેવી રીતે કરશો ?
 પ્રકાશક : શ્રી જૈન ધર્મધ્વજ પરિવાર મલાડ - મુંબઈ
 સાલ : વિ.સં. ૨૫૩૭ વિ.સં. ૨૦૬૭, ઈ.સં. ૨૦૧૧
 આવૃત્તિ : પ્રથમ આવૃત્તિ
 પ્રતિ : ૨૦૦૦
 મૂલ્ય : ધર્મદ્રવ્યનો જિનાજ્ઞાનુસાર સદ્ઉપયોગ

: પ્રકાશન લાભાર્થી :

૧૦૦૦ નકલ : શ્રી જૈન ધર્મધ્વજ પરિવાર

૧૦૦૦ નકલ : કંચરાવી નિવાસી

રિખવચંદભાઈ મોહનલાલ શાહપરિવાર

: પ્રાપ્તિસ્થાન :

શ્રી જૈન ધર્મધ્વજ પરિવાર

૧૮/એ, બીજે માળે, શાંતિનાથ શોપિંગ સેન્ટર, એસ.વી.રોડ,
 બેંક ઓફ બરોડા ઉપર, મલાડ (વેસ્ટ), મુંબઈ-૪૦૦૦૬૪

સંજયભાઈ શાહ - મલાડ, મુંબઈ

ફોન : 022-28443328 / 09820455443

ફેક્સ : 022-28443328

બિરેનભાઈ શાહ - ઓપેરા હાઉસ, મુંબઈ

ફોન : 09322232391 / 09821133597

ધર્મેશભાઈ શાહ - પાયધુની, મુંબઈ

ફોન : 09320284827 / 09322284827

કૈયવનભાઈ હેમેન્દ્રભાઈ સંઘવી

7101-2-A, અમન ચેમ્બર્સ, પાંચમો માળ, ઓપેરા હાઉસ, મુંબઈ.

ફોન : 022-23637213

અજયભાઈ સેવંતીલાલ જૈન

સર્વોદયનગર, પાંજરાપોળ, મુંબઈ-૪.

ફોન : 022-22404717

- આભાર -

તે તે ગીતાર્થ ગુરુભગવંત અને કલ્યાણ મિત્રોનો અમે આભાર માનીએ
 છીએ કે જેમણે અમને જરૂરી માર્ગદર્શન પૂરું પાડ્યું છે અને સહાય કરી છે.

અનુક્રમણિકા

- પ્રકાશકીય
- આજ્ઞામાં ધર્મ
- અત્યંત આવશ્યકતા
- શ્રી સાત ક્ષેત્ર પરિચય
- ૧ - જિનપ્રતિમા ક્ષેત્ર, ૨-જિનમંદિર ક્ષેત્ર
- ૩ - જિન આગમ ક્ષેત્ર, ૪-જિન સાધુ ક્ષેત્ર,
- ૫ - જિન સાધ્વી ક્ષેત્ર ૬-જિન શ્રાવક ક્ષેત્ર, ૭-જિન શ્રાવિકા ક્ષેત્ર
- સાત ક્ષેત્રો ભક્તિ કરવા યોગ્ય
- જીવદયા અનુકંપા ક્ષેત્રો દયા કરવા યોગ્ય

૧. ધર્મદ્રવ્યના વહીવટનું માર્ગદર્શન

૧. જિનપ્રતિમા ક્ષેત્ર	૧
૨. જિનમંદિર ક્ષેત્ર	૧
૩. જિનાગમ ક્ષેત્ર - જ્ઞાનદ્રવ્ય	૪
૪-૫. જિન સાધુ-સાધ્વી ક્ષેત્ર	૭
૬-૭. જિન શ્રાવક-શ્રાવિકા ક્ષેત્ર	૮
૮. ગુરુદ્રવ્ય : ગુરુપૂજન વગેરેનું દ્રવ્ય	૮
ગુરુમંદિર-ગુરુમૂર્તિ વગેરે સંબંધી ચડાવા	
પૂ. સાધુ-સાધ્વીજીના કાળધર્મ પછીના ચડાવા	
૯. જિનમંદિર સાધારણ	૧૨
૧૦. સાધારણ દ્રવ્ય	૧૪
૧૧. સર્વ સાધારણ (શુભ)	૧૬
૧૨. સાત ક્ષેત્ર સાધારણ	૧૭
૧૩. ઉપાશ્રય-પૌષ્ઠશાળા-આરાધના ભવન	૧૭
૧૪. આયંબિલ તપ	૧૯
૧૫. ધારણાં, ઉત્તરપારણાં, પારણાં, નવકારશી ખાતું	૨૦
૧૬. નિશ્રાકૃત	૨૦
૧૭. કાલકૃત	૨૦
૧૮. અનુકંપા	૨૦
૧૯. જીવદયા	૨૧
૨૦. વ્યાજ વગેરેની આવક	૨૨

૨૧. ટેકસ (કર) વગેરેનો ખર્ચો	૨૨
૨૨. જિનભક્તિ માટે અષ્ટપ્રકારી પૂજાની સામગ્રી સંઘને સમર્પિત કરવાના ચડાવા (કેશર-ચંદન ખાતું)	૨૨
૨૩. પર્યુષણમાં જન્મ વાંચન પ્રસંગે બોલાવાતા ચડાવાની વિગત	૨૩
૨૪. ઉદ્યાપન-ઉજમણું	૨૪
૨૫. આચાર્ય વગેરે પદપ્રદાન પ્રસંગે બોલાવાતા ચડાવા	૨૪
૨૬. પૂજારીના પગાર સંબંધી	૨૫
૨૭. દેવ-દેવી સંબંધી સમજ	૨૫
૨૮. અંજનશલાકા-પ્રતિષ્ઠાના ચડાવાઓ	૨૬
૨૯. રથયાત્રા-પ્રભુજીના વરઘોડા સંબંધી ચડાવા	૨૮
૩૦. દેરાસરમાં કે દેરાસરની બહાર ક્યાંય પણ પરમાત્માની ભક્તિ નિમિત્તે કે પરમાત્માની નિશ્રામાં બોલાવાતા દેવદ્રવ્યના ચડાવા વિષે જેમ કે, તીર્થમાળ, ઉપધાન માળ	૨૯
૩૧. અલગ અલગ ચડાવાની વિગત	૩૦
૩૨. દીક્ષા પ્રસંગે બોલાવાતા ચડાવા	૩૨
૩૩. સૂત્ર-ગ્રંથ વાચન પ્રસંગે બોલાવાતા ચડાવા	૩૩
૩૪. શિલાસ્થાપન પ્રસંગના ચડાવા	૩૪
૩૫. લઘુશાંતિસ્નાત્ર, સિદ્ધચક્રપૂજન આદિ પ્રસંગના ચડાવા	૩૪

૨. સંઘ વહીવટ માર્ગદર્શન

● પરિશિષ્ટ-૧ 'દ્રવ્ય સપ્તતિકા' ગ્રંથના આધારે સમજવા જેવી બાબતો	૩૫
● પરિશિષ્ટ-૨ જિનમંદિર સંબંધી આગેવાનોએ કરવા યોગ્ય કેટલાંક કાર્યો	૪૦
● પરિશિષ્ટ-૩ ધર્મસંસ્થાઓના વહીવટદારોને કેટલુંક માર્ગદર્શન	૪૨
● પરિશિષ્ટ-૪ આરતી-મંગળ દીવાની થાળીમાં મૂકાયેલ દ્રવ્ય અંગે આ.ક.ની પેઢીના બે પત્રો	૫૦
● પરિશિષ્ટ-૫ આપના પ્રશ્નો-શાસ્ત્રના ઉત્તરો	૫૨
૧. પ્રભુની આરતી-મંગળદીવામાં મૂકેલા રૂપિયા પર અધિકાર કોનો ?	૫૨

૨. ભગવાનની સમક્ષ અષ્ટમંગલ આલેખવા કે તેની પૂજા કરવી ?	૫૨
૩. વૈયાવચ્ચ ખાતાની રકમમાંથી વિહાર સ્થાન બનાવી શકાય ?	૫૩
૪. દેરાસરમાં ચડેલી બદામ-શ્રીફળ ફરીવાર ચડાવાય કે નહિ ?	૫૪
૫. કેસર ઘસવા અને પ્રક્ષાલ માટે દેરાસરનો ઓરસીયો-પાણી વપરાય ?	૫૫
૬. કારણ વિના જ્ઞાનખાતાનું દ્રવ્ય દેવદ્રવ્યમાં લઈ જવાય ?	૫૫
૭. દ્રવ્યવ્યવસ્થા અંગે શંકા હોય ત્યાં પૂજા કરી શકાય ?	૫૬
૮. પ્રભુપૂજા અને તિલક માટે એક જ કેસર રાખી શકાય ?	૫૬
૯. દેરાસર માટે ખરીદેલ ફૂટ ઘરમાં વપરાય કે નહિ ?	૫૭
૧૦. સંઘની મિલકત કારણ વિના વેચી શકાય કે નહિ ?	૫૭
૧૧. ઉપાશ્રય-પૌષ્ઠશાળામાં હોસ્પીટલ અને પ્રસૂતિગૃહ બનાવી શકાય ?	૫૮
૧૨. ઉપાશ્રય હોસ્પીટલ અને પ્રસૂતિગૃહ બનાવવા વેચી શકાય ?	૫૮
૧૩. કુમારપાળની આરતિની આવક ક્યા ખાતામાં જાય ?	૫૮
૧૪. શ્રેયાંસકુમાર બનવાના ચડાવાની રકમ ક્યા ખાતામાં જાય ?	૫૯
૧૫. જીવદયાની ટીપ લખાવનાર રકમ મોડી ચૂકવે તો દોષ કોને લાગે ?	૫૯
૧૬. જીવદયાની રકમ બેંકમાં મૂકી વ્યાજ વધારવું યોગ્ય છે ?	૬૦
૧૭. જીવદયાની ટીપમાંથી પીડાતા માણસને મદદ કરી શકાય ?	૬૧
૧૮. જીવદયાનું ફંડ બંધ રાખી અનુકંપાનું ફંડ કરી શકાય ?	૬૧
૧૯. ફેલેચુંદડીની રકમ ભૂકંપ રાહતમાં વાપરી શકાય ?	૬૨
૨૦. દેવદ્રવ્યના પૈસાથી નૂતન જિનમંદિર બનાવી શકાય ?	૬૨
૨૧. ગુરુપૂજનની આવકનો અધિકાર કોનો ? સાધુનો કે સંઘનો ?	૬૪
૨૨. સાધારણનું ફંડ ઓછું હોય તો પૂજારીને પગાર દેવદ્રવ્યનો અપાય ?	૬૪
૨૩. હિસાબ-કિતાબ રજૂ ન થાય તો સંઘના સભ્યો શું કરે ?	૬૪
૨૪. ધર્મદ્રવ્યની માત્ર એફ.ડી. જ થતી હોય તો ચડાવા બોલાય ?	૬૫

૨૫. ધર્મદ્રવ્યની આવકનો ઉપયોગ ક્યાં અને કઈ રીતે કરવો ?	૬૫
૨૬. સ્નાત્રમાં શ્રીફળ રોજ નવું મૂકવું જરૂરી છે ?	૬૬
૨૭. ચૈત્યવંદન પછી પૂજાના અક્ષત, ફળ, નૈવેદ્યનો ઉપયોગ કોણ કરે ?	૬૭
૨૮. પ્રભુને ચડાવેલા ફળ-નૈવેદ્યનું વેચાણ કેવી રીતે કરવું ?	૬૭
૨૯. 'અબોટ દીવા'નું શાસ્ત્રમાં વિધાન છે ? એની જરૂર શી ?	૬૮
૩૦. અખંડ દીપકનો લાભ શું ? દેવદ્રવ્યમાંથી કરી શકાય ?	૬૮
૩૧. દેવદ્રવ્યમાંથી બનાવેલ ઉપાશ્રયમાં કઈ પ્રવૃત્તિ થઈ શકે ?	૬૯
૩૨. નકરો ભરી દેવદ્રવ્યના ઉપાશ્રયનો ઉપયોગ કરી શકાય ?	૬૯
૩૩. વૈયાવચ્ચના પૈસા વ્હીલચેર માટે ફાળવી શકાય ?	૭૦
૩૪. ઈન્દ્રમાળ વગેરે બોલીઓ કયા સમયમાં શરૂ થઈ ?	૭૦
૩૫. દેવદ્રવ્યનો નાશ થતો હોય તો સાધુએ એને રોકવો જોઈએ ?	૭૨
૩૬. આશાતના ટાળવા માટે પ્રભુ પ્રતિમા ઓછાં ન કરી શકાય ?	૭૩
૩૭. શ્રાવક માટે પ્રભુની આજ્ઞા કઈ કઈ છે ? એ ક્યાંથી જાણવી ?	૭૩
૩૮. ભગવાનની સાથે હનુમાન વગેરેની પ્રતિમા હોય તો ત્યાં દર્શન થાય ?	૭૪
૩૯. ઘર દેરાસરમાં કે સંઘ દેરાસરમાં A.C. કે પંખા મૂકી શકાય ?	૭૪
૪૦. ચાંદીની ચોવીશીના ભગવાન છૂટા પડેલ હોય તો પૂજા કરાય ?	૭૪
૪૧. ભગવાનના અંગ ઉપર બરાસ પૂજા થાય કે નહિ ?	૭૫
૪૨. તીર્થોમાં શ્રીફળના તોરણ લગાડાય છે તેનું મહત્ત્વ શું ?	૭૫
૪૩. ધાર્મિક વાતો માટે વિવાદ-કોર્ટ વગેરે કેટલું ઉચિત છે ?	૭૬
૪૪. 'વરખ માંસાહારી છે' આ વાત સાચી છે ?	૭૭
૪૫. પરમાત્માની અંગરચનામાં વરખ લગાવવો જરૂરી છે ?	૭૮
૪૬. પૂજાના કપડાં પહેરીને સામાયિક કરાય ?	૭૯
૪૭. અત્યારે પદ્માવતી પૂજન ભણાવાય છે તે યોગ્ય છે ?	૮૦
૪૮. દેરાસરની ધજાનો રંગ કેવો રાખવો જોઈએ ?	૮૦
૪૯. સાધુ-સંસ્થામાં ઈલેક્ટ્રિક સાધનોનો ઉપયોગ થતો હોય તો શું કરવું ?	૮૦
૫૦. ભગવાનના અંગથી ઉતારેલો વાસક્ષેપ શ્રાવક લઈ શકે ?	૮૨

૫૧. ભાઈઓ-બહેનોનું સામાયિક એક સાથે રાખી શકાય ?	૮૨
૫૨. દેરાસરની ધજાનો પડછાયો ઘર ઉપર પડે તો તે ઉચિત છે ?	૮૨
૫૩. નિર્માલ્ય પુષ્પોનો નિકાલ ક્યાં કરવો ?	૮૩
૫૪. સાધ્વીજી ભગવંતો પુરુષો સમક્ષ પાટ ઉપરથી વ્યાખ્યાન આપી શકે ?	૮૪
૫૫. સાધર્મિક વાત્સલ્યમાં બૂફે-ભોજન કરી શકાય ?	૮૪
૫૬. વીશસ્થાનકની પૂજા કર્યા પછી અરિહંતની પૂજા થાય ?	૮૫
૫૭. ધર્મ ક્ષેત્રની રકમ ધર્મક્ષેત્ર સિવાય બીજે વાપરી શકાય ?	૮૬
૫૮. ભગવાનની જોળી બનાવી પૈસા ઉઘરાવવા ઉચિત છે ?	૮૭
૫૯. ધર્મનાં કે અન્ય ફાટી ગયેલા પુસ્તકો ક્યાં, કેવી રીતે પરઠવવાં ?	૮૮
૬૦. પ્રભુ પ્રતિમાને ચક્ષુ, શ્રીવત્સ, કપાળી વગેરે કઈ રીતે લગાવાય ?	૮૮
● પરિશિષ્ટ-૬ દેવદ્રવ્ય વગેરે સાત ક્ષેત્રનાં વહીવટના અધિકારી કોણ ?	૯૦
● પરિશિષ્ટ-૭ શાસ્ત્રાનુસારી મહત્ત્વનો નિર્ણય : સ્વપ્નોની ઘીની બોલીમાં સરચાર્જ (વૃદ્ધિદર) વધારીને તે વધારો સાધારણમાં લઈ જવાય નહિ.	૯૯
● પરિશિષ્ટ-૮ સ્વપ્નની ઉપજનું દ્રવ્ય દેવદ્રવ્યમાં જ જાય !	૧૦૮
● પરિશિષ્ટ-૯ દેવદ્રવ્યની રક્ષા તથા તેનો સદુપયોગ કઈ રીતે કરવો ? દેવદ્રવ્યની રકમ જૈન શ્રાવકોને વ્યાજ લઈને આપી શકાય ?	૧૨૮
● પરિશિષ્ટ-૧૦ પ્રભુપૂજા સ્વદ્રવ્યથી કે દેવદ્રવ્યથી ?	૧૩૪
● પરિશિષ્ટ-૧૧ સમસ્યા વર્તમાનની, સમાધાન શાસ્ત્રનું...	૧૪૫
૧. દેવદ્રવ્યના રૂપિયા સાધર્મિક ભક્તિ, સ્કૂલ-કોલેજ, લગ્નની વાડી, જીવદયા, હોસ્પિટલ વગેરેમાં વપરાય કે નહિ ?	૧૪૫
૨. સાધારણ ખાતાની ઉપજ માટે શાસ્ત્રસંમત ઉપાયો ક્યા ?	૧૪૭
૩. ધર્મદ્રવ્ય વધારે હોય તો અન્ય સંઘોમાં આપવું જોઈએ કે નહિ ?	૧૪૯
૪. ધર્મદ્રવ્યના સંચાલન માટે ટ્રસ્ટ કરવું જરૂરી છે કે નહિ ?	૧૫૧
● પરિશિષ્ટ-૧૨ મંદિરના શિખર પર બનાવવામાં આવતો કઠેડો એ અટકાવવા જેવી આશાતના છે !	૧૫૫

પ્રકાશકીય

જિનાજ્ઞાનું મહત્ત્વ અને સાતક્ષેત્રનો મહિમા

કલિકાલસર્વજ્ઞપ્રભુ પૂ.આ.શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ મહારાજાએ યોગશાસ્ત્રમાં જણાવ્યું છે કે - “સૂર્ય-ચંદ્ર નિશ્ચિત સમયે ઉદય-અસ્ત પામે છે, પૃથ્વી સ્થિર રહી જગતને ધારણ કરે છે, સાગર મર્યાદા મૂકતો નથી અને ઋતુઓ યોગ્ય સમયે પ્રવર્તે છે; આ બધો પ્રભાવ ધર્મનો છે.” આ ધર્મ પ્રભુની આજ્ઞામાં રહેલો છે. પ્રભુની તે આજ્ઞા દ્વાદશાંગી આદિ આગમો અને ધર્મશાસ્ત્રોમાં સમાયેલી છે.

દ્વાદશાંગી આદિ ધર્મશાસ્ત્રોમાં બતાવેલી આજ્ઞાનું પાલન વિશ્વના દરેક જીવોને સુખ આપે છે. જે જીવ આજ્ઞાનું પાલન કરે છે, તે નક્કી સુખને પામે છે. જે પ્રભુની આજ્ઞાની વિરાધના કરે છે, તે ચોક્કસપણે દુઃખ પામે છે.

ભગવાનની આજ્ઞાઓને સમજવી, એના ઉપર શ્રદ્ધા કરવી અને શક્તિ અનુસાર એનું પાલન કરવું - એ આપણા સહુનું કર્તવ્ય છે. વ્યવહારમાં જિનાજ્ઞાનું પાલન સાતક્ષેત્રના વિવિધ ભક્તિ-વ્યવહારો દ્વારા થતું હોવાથી અને નિશ્ચયાત્મક આજ્ઞાનું પ્રગટન એ વ્યવહાર આજ્ઞાના પાલનથી જ થતું હોવાથી આજ્ઞાને સમજવા માટે સાતક્ષેત્રનું સ્વરૂપ સમજવું પણ અનિવાર્ય બને છે. ૧-જિનપ્રતિમા, ૨-જિનમંદિર, ૩-જિનાગમ અને ભગવાને બતાવેલા માર્ગ પર ચાલનારા ૪-સાધુ, ૫-સાધ્વી, ૬-શ્રાવક, ૭-શ્રાવિકા આ સાતક્ષેત્રોનાં આલંબન, પ્રભાવ અને ભક્તિથી જીવોના રાગ-દ્વેષ શાંત થાય છે. રાગ-દ્વેષ શાંત થવાથી દુઃખ, પાપ, કલહ, અશાંતિ અને ભવભ્રમણથી પણ કાયમ માટે મુક્તિ મળે છે.

આ સાતક્ષેત્રોનાં જિનાજ્ઞા મુજબ ભક્તિ અને દ્રવ્ય વહીવટથી જ પ્રભુ શ્રી મહાવીરસ્વામીજીએ સ્થાપેલું જૈનશાસન ૨૧૦૦૦ વર્ષ સુધી ચાલવાનું છે. તે જિનશાસનથી ભવિષ્યકાળમાં ભવ્ય જીવોનું કલ્યાણ થવાનું છે. કલ્યાણને કરનારા જૈનશાસનનાં સાતક્ષેત્રનાં સુયોગ્ય સંચાલનથી સંચાલક એવા ટ્રસ્ટીગણ વગેરે આગેવાન પુણ્યાત્માને તીર્થંકર નામકર્મ બંધાય છે અને જિનાજ્ઞાથી

વિપરીત સંચાલનથી યાવત્ દુઃખ, દારિદ્ર અને દુર્ગતિ સુધીનાં દારુણ ફળો મળે છે.

પરમાત્માની આજ્ઞાના એક અદકેરા આરાધના - પ્રકાર ‘ધર્મદ્રવ્યનો વહીવટ’ને લગતા શાસ્ત્રસાપેક્ષ વિચારોનાં સંકલનરૂપ એક હિંદી પુસ્તક ‘ધર્મદ્રવ્ય કા સંચાલન કૈસે કરે ?’ નામે અમોએ પ્રકાશિત કર્યું હતું. એક જ મહિનામાં એની બધી નકલો ખપી જતાં બીજી આવૃત્તિ પણ પ્રકાશિત કરવી પડી હતી. એ પુસ્તક જોયા બાદ ઘણા ગુજરાતીભાષિક જિજ્ઞાસુઓ તરફથી એની ગુજરાતી આવૃત્તિ કરી આપવાની વારંવાર માંગણી થતાં અમો ઝડપભેર ગુજરાતીકરણ કરાવી આ પુસ્તક પ્રકાશિત કરી રહ્યા છીએ.

આજથી લગભગ ૩૦૦ થી વધુ વર્ષ પહેલા રચાયેલ શ્રી દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથના માધ્યમથી સાત ક્ષેત્રનાં મહત્ત્વ, ભક્તિ અને આરાધના-વિરાધનાનાં ફળ-વિપાકને સમજાવી મહાન ઉપકાર કરનાર માર્ગદર્શક પ્રવચનપ્રભાવક પૂ.આ.શ્રી.વિજય કીર્તિયશસૂરીશ્વરજી મહારાજા તથા તેઓશ્રીના વિદ્વાન શિષ્યગણના અમે હંમેશા ઋણી રહીશું.

ચાલો ! આપણે આ પુસ્તકથી સાત ક્ષેત્રોની સમજ પામી સુયોગ્ય દ્રવ્ય-વહીવટ અને ધર્મદ્રવ્યના સુયોગ્ય ઉપયોગ કરવામાં કટીબદ્ધ બનીએ. તેના ફળ રૂપે સુખ-સદ્ગતિ અને મોક્ષના અધિકારી બનીએ.

- શ્રી જૈન ધર્મધ્વજ પરિવાર

आणाए धम्मो - आज्ञाभां धर्म

२१००० वर्ष सुधी यावनारा आ जैनशासनमां थनारा साधु, साध्वी, श्रावक अने श्राविका संघना स्कंधो उपर ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવે આ શાસનની ધુરા મૂકી છે. ભગવાને સંઘને કહ્યું છે કે, “જગતનું હિત કરવા માટે મેં આ શાસનની સ્થાપના કરી છે. તમારે પણ તે જ આશયથી આ શાસનને ચલાવવાનું છે.” પરમાત્માના નિર્વાણ પછી આ શાસન પરમાત્માએ બતાવેલા શાસ્ત્રોના આધારે શ્રમણ શ્રેષ્ઠોની પરંપરાથી જ ચાલતું હોય છે. જ્યાં સુધી પરમાત્માના શાસ્ત્રોને સમર્પિત શ્રમણ સંઘ વિદ્યમાન છે ત્યાં સુધી આ શાસન પણ જયવંતુ રહેવાનું છે. તેથી જ આ શાસનમાં શ્રમણો મુખ્ય છે. શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે,

“સમણપ્પહાણો સંઘો ।” આ સંઘ શ્રમણોની પ્રધાનતાવાળો છે.

તે શ્રમણ ભગવંતોમાં પણ આચાર્ય ભગવંતો મુખ્ય છે. તેથી જ શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે,

‘સાયરિયો સંઘો ।’ સંઘ એ આચાર્ય ભગવંતથી યુક્ત હોય.

શ્રીસંઘમાં પ્રધાન એવા આચાર્ય ભગવંતો પણ જિનાજ્ઞા અને જિનાજ્ઞાને બતાવનારા ધર્મશાસ્ત્રો સાથે બંધાયેલા હોય છે કહ્યું છે કે,

‘ધમ્મો આણાણ પડિબદ્ધો ।’ અને ‘આગમચક્ખૂ સાહૂ ।’

ધર્મશાસ્ત્રોમાં બતાવેલી જિનાજ્ઞાને અનુસરીને જ આચાર્ય ભગવંતો અને શ્રમણ ભગવંતો સ્વયં પ્રવૃત્તિ કરતા હોય છે. શ્રાવક અને શ્રાવિકા સંઘને પણ જિનાજ્ઞાનુસાર ધર્મારાધના કરાવતા હોય છે. આ મર્યાદા આપણે સૌએ ખૂબ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે.

અત્યંત આવશ્યક

જિન પ્રતિમા, જિનમંદિર, જિનાગમ, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકારૂપ સાતક્ષેત્ર પોતાના વાસ્તવિક સ્વરૂપમાં જળવાઈ રહે, તે જોવાની જવાબદારી ચારે ય પ્રકારના સંઘની છે. આ પ્રત્યેક ક્ષેત્ર જીવંત રહે, જગતનો ઉદ્ધાર કરતા રહે, કોઈથી પણ તેને નુકસાન ન પહોંચે, ક્યાંય તેની ઉપેક્ષા ન થાય તે માટે યોગ્ય કાળજી લેવાની જવાબદારી સંઘમાં ગણાતા એવા આપણી સૌની છે. પોતપોતાની ભૂમિકા અનુસાર આ જવાબદારી વહન કરવા સાધુ ભગવંતોએ ગીતાર્થ બનવું અને શ્રાવકે બહુશ્રુત શ્રાવક બનવું એ અત્યંત આવશ્યક છે. શ્રાવકોએ બહુશ્રુત બનવા માટે સંવિગ્ન, ગીતાર્થ ગુરુ ભગવંતોના શ્રીમુખે આગમાદિ-ધર્મશાસ્ત્રોનું જ્ઞાન મેળવવું જરૂરી છે. એમાં સૌ પ્રથમ જૈન સંઘના દરેક પુણ્યશાળીઓએ શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ અને ધર્મસંગ્રહ ભાગ-૧ ગ્રંથનો અભ્યાસ કરવો આવશ્યક છે. આ ગ્રંથોમાં શ્રાવક જીવનનાં મૂળભૂત આચારોનું વિસ્તારથી વર્ણન છે. આ ગ્રંથો ગુજરાતી, હિન્દી વગેરે ભાષામાં પ્રગટ થયેલા છે.

બીજા નંબરે જેણે શ્રીસંઘનું સંચાલન અને ધર્મદ્રવ્યનો વહીવટ અને વ્યવસ્થા કરવાની છે, તેવા આગેવાન પુણ્યાત્માઓએ શ્રાદ્ધવિધિ-ધર્મસંગ્રહ ઉપરાંત દ્રવ્ય સપ્તતિકા ગ્રંથનો પણ ગુરુનિશ્રામાં બેસી અભ્યાસ કરવો આવશ્યક છે. જે સાતક્ષેત્ર, જીવદયા, અનુકંપા વગેરે ક્ષેત્રોનો વહીવટ-સંચાલન ભગવાનની આજ્ઞાને અનુસારે કરવાથી તીર્થંકર નામકર્મ બંધાય છે અને આજ્ઞા વિરુદ્ધ કરવાથી નરકાદિ દુર્ગતિમાં જવું પડે છે, તેનો વહીવટ કઈ રીતે કરવો ? અને કઈ રીતે

ન કરવો ? વગેરેની શાસ્ત્રાનુસારી માહિતી આ ગ્રંથમાં આપી છે. આજથી ૩૦૦ વર્ષ પૂર્વે પૂર્વાચાર્યોનાં અનેક ગ્રંથો અને સુવિહિત પરંપરાનો આધાર લઈ ગીતાર્થાગ્રણી પૂ.ઉપાધ્યાય શ્રી લાવણ્યવિજયજી મહારાજે સ્વોપજ્ઞવૃત્તિસહ આ ગ્રંથ બનાવ્યો છે.

‘ટંકશાળી વચનો’ તરીકે જેઓશ્રીના ગ્રંથો અને વચનો જૈન સંઘમાં સર્વમાન્ય છે. તેવા પૂ. મહામહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજા પણ જ્યારે આ ગ્રંથકારશ્રીજી માટે ખૂબ જ આદરભર્યો ઉલ્લેખ ધર્મસંગ્રહ ગ્રંથની પ્રશસ્તિમાં કરતા હોય ત્યારે ગ્રંથકારશ્રીજી અને તેઓશ્રીની રચેલી આ ગ્રંથ-કૃતિનું મહત્વ કેટલું હોઈ શકે તે સહેજે સમજાય તેવું છે.

૧-જિનપ્રતિમા ક્ષેત્ર : ૨-જિનમંદિર ક્ષેત્ર :

“જિન પ્રતિમા જિન સારીખી” આ પંક્તિ સ્વયં કહે છે કે સાક્ષાત્ તીર્થંકરની ગેરહાજરીમાં જિનપ્રતિમા જિનેશ્વર સમાન છે.

શાસનના સાતક્ષેત્રમાં મહત્વપૂર્ણ પહેલું ક્ષેત્ર ‘જિનપ્રતિમા’ ક્ષેત્ર છે. સાક્ષાત્ તીર્થંકરને પામીને પોતાનું કલ્યાણ કરનારા આત્માઓ કરતાં જિનપ્રતિમાનું આલંબન લઈને આત્મકલ્યાણ કરનારા આત્માઓ અનેકગણાં વધારે હોય છે સાક્ષાત્ સદેહી તીર્થંકર તો એક સમયમાં એક સ્થાન ઉપર જ ઉપકાર કરી શકે છે. જ્યારે બીજા બધા સ્થાનોમાં તે સમયે પણ તીર્થંકરની પ્રતિમા ઉપકાર કરી શકે છે. સદેહે તીર્થંકર મધ્યલોકમાં પણ માત્ર અઢીદ્વીપના સુનિશ્ચિત ક્ષેત્રમાં જ હોય છે. જ્યારે પ્રભુની પ્રતિમા ત્રણે લોકમાં હંમેશા હોય છે. સાક્ષાત્ તીર્થંકર શાશ્વત હોતાં નથી, જિનપ્રતિમાઓ શાશ્વત પણ હોય છે. સમવ-સરણમાં ચાર દિશાના ચાર પ્રભુજી પૈકી માત્ર એક જ પૂર્વ દિશામાં સાક્ષાત્ પ્રભુજી હોય છે તો અન્ય ત્રણે દિશાઓમાં તો પ્રભુજીની પ્રતિમા જ બિરાજમાન થઈ એ તરફના ભવ્ય દેવો, મનુષ્યો આદિને ઉપકારક બનતી હોય છે.

જેમ સદેહી જિનેશ્વરની ભક્તિ યાવત્ તીર્થંકર પદના ફળને આપે છે, તેમ જિનપ્રતિમાની ભક્તિ પણ આત્માને તીર્થંકર પદ સુધી પહોંચાડે છે. આવા અનેક દૃષ્ટિકોણથી જૈન શાસનમાં જિન-પ્રતિમાનું મહત્વ પ્રસ્થાપિત થયેલ છે. આત્માને પરમાત્મપદની સંપદાને આપતા મહત્વપૂર્ણ આ ક્ષેત્રની ભક્તિનાં અનેક પ્રકાર છે.

- પ્રાચીન અને મહિમાવંતી પ્રતિમાની ઉત્તમ દ્રવ્યોથી ભક્તિ કરવી.

- આપત્તિના સમયમાં તેની સર્વાંગીણ સુરક્ષા કરવી.
- સ્વદ્રવ્યથી નિયમિત અષ્ટપ્રકારી - ત્રિકાળ પૂજા કરવી.
- ભક્તિના આલંબનરૂપ પ્રભુની પ્રતિમા જે ક્ષેત્રમાં ન હોય ત્યાં પ્રાચીન કે નવી પ્રતિમા ભરાવી તેની અંજનશલાકા-પ્રતિષ્ઠા કરવી.
- જિનપ્રતિમાની સુરક્ષા અને ભક્તિના સ્થાનભૂત જિનમંદિર બંધાવવું.
- પ્રાચીન જિનમૂર્તિ જીર્ણ હોય તો ઉત્તમ દ્રવ્યોથી ઓપ-લેપ આદિ દ્વારા એની આવરદા વધારવી.

આવા બીજા પણ અનેક પ્રકારો શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા છે.

બીજા નંબરનું મહાન ક્ષેત્ર 'જિનમંદિર' છે. જિનમંદિરએ આત્માનું સ્વાભાવિક શુદ્ધ સ્વરૂપ અને અનંત સુખ પામવા માટે રાજમહેલ છે. શરીર અને મન સંબંધી આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિથી ઘેરાયેલા મનને એનાથી ઉગારી પરમ પ્રસન્નતાથી ભરવા માટેનું સર્વોત્તમ સ્થાન જિનમંદિર ગણાય છે.

- તીર્થ સ્વરૂપ પ્રાચીન જિનમંદિરની કાળજી લેવી.
- જીર્ણ તીર્થો, દેરાસરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરવો.
- તીર્થભૂમિનો મહિમા વધારવો.
- સ્વદ્રવ્યથી જિનમંદિરની મહાપૂજા કરવી.

જે ક્ષેત્રમાં જરૂરિયાત હોય ત્યાં નવા જિનમંદિરનું નિર્માણ કરવું. ભક્તિના આવા અનેક શાસ્ત્ર વિહિત માર્ગો છે.

જિનપ્રતિમા અને જિનમંદિરની આશાતના કોઈ પણ રીતે કે કોઈના પણ દ્વારા થતી હોય તો શક્તિ-પુણ્ય અનુસાર તે આશાતનાનું સ્વયં નિવારણ કરવું, બીજા પાસે કરાવવું.

જિનપ્રતિમા-જિનમંદિરની ભક્તિથી સમ્યદર્શન પામવું અને પરંપરાએ મુક્તિ મેળવવી એ તમારું-અમારું મુખ્ય અને અંતિમ ધ્યેય છે.

દેવદ્રવ્યની રક્ષા દ્વારા જિનપ્રતિમાઓ તથા જિનાલયોનું રક્ષણ :

જગતના સર્વ જિનાલયોના જિર્ણોદ્ધાર અને તેમનું અસ્તિત્વ, દેવદ્રવ્યની આવક પર નિર્ભર કરે છે અને આ સર્વ જિનાલયો અને જિનબિંબોના અસ્તિત્વ પર જગતના સર્વજીવોનું આત્મકલ્યાણ તથા સદ્ગતિ નિર્ભર કરે છે માટે દેવદ્રવ્યની આવકની બાકી રહેતી રકમની વસુલાતમાં પ્રમાદ ન કરતાં કે તેની ઉપેક્ષા ન કરતા, દેવદ્રવ્યની સતતવૃદ્ધિ થાય તેવા શાસ્ત્રાનુસારી પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

દેવદ્રવ્યનું જાણે-અજાણ્યે થયેલું થોડું પણ ભક્ષણ તથા તેનો અનુચિત ઉપયોગ, તે શ્રી જિનેશ્વર ભગવંત તથા જગતના સર્વજીવો પ્રત્યે વિશ્વાસઘાત સમાન છે. તેથી દેવદ્રવ્યનો ઉપયોગ સામાન્ય સંજોગોમાં પ્રાચીન જિનાલયો તથા પ્રતિમાઓના જિર્ણોદ્ધાર તથા નૂતન જિનબિંબ તથા જિનાલયોના નિર્માણ સિવાય ન થાય અને તેનો ઉચિત ઉપયોગ ત્વરિત થાય તેવી કાળજી લેવી.

શ્રી સાતક્ષેત્ર પરિચય

૩-જિન આગમ ક્ષેત્ર :

અપેક્ષાએ વિચારીએ તો જિનઆગમ સાત ક્ષેત્રમાં કેન્દ્ર સ્થાન પર છે. જિનબિંબ અને જિનમંદિર ક્ષેત્રનો પરિચય કરાવનાર અને તે બે ક્ષેત્રની ભક્તિના પ્રકાર અને પ્રભાવ બતાવનાર જિનાગમ છે. તે જ રીતે સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક-શ્રાવિકા ક્ષેત્રનો પરિચય કરાવનાર અને તે ચાર ક્ષેત્રની ભક્તિના પ્રકાર અને પ્રભાવ બતાવનાર પણ જિનાગમ જ છે. આ રીતે જોતાં સાતે-સાત ક્ષેત્રની વ્યાખ્યાથી લઈ એની ભક્તિ સુધીની તમામ બાબતોનું જ્ઞાન જિનાગમ જ આપે છે. જિનાગમના આધારે જ મૂર્તિ-મંદિરનું નિર્માણ થાય છે. જિનાગમમાં બતાવેલી વિધિ મુજબ જ સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક-શ્રાવિકા સંઘ આરાધના કરે-કરાવે છે. જિનાગમરૂપી શ્રુતના સહારા વગર જૈનશાસનનું એક પણ અંગ વાસ્તવિક રીતે જીવંત બનતું નથી માટે જ, શ્રુતની, શ્રુતજ્ઞાનીની અને શ્રુતનાં સાધનોની ઉપેક્ષા અને એમનો અનાદર એ સમગ્ર જૈનશાસનની ઉપેક્ષા અને અનાદર છે.

જિનાગમ એ શાસનનું અમૂલ્ય ધન છે. આજે મોટા ભાગના જૈન સંઘોમાં અજ્ઞાન આદિના કારણે આત્મતારક એવા જિનાગમ ક્ષેત્રની ઘણી ઉપેક્ષા થતી જોવા મળે છે. જિનાગમ ક્ષેત્રની અત્યંત આત્મ ઉપકારકતા અને એની મહત્તાને સમજીને આપણે આજથી જ જિનાગમ ક્ષેત્રની ભક્તિ અને સુરક્ષા કરવાનો પ્રયત્ન કરવાનો છે.

આપણા શ્રીસંઘમાં આગમાદિ ધર્મશાસ્ત્રોના સંગ્રહરૂપ જ્ઞાનભંડાર ન હોય તો વહેલી તકે ગીતાર્થ ગુરુનું માર્ગદર્શન લઈ તે બનાવવો જરૂરી છે. સમ્યગ્દર્શનને વિશુદ્ધ કરનાર જિનમંદિર વિના જેમ ક્યારેય ન ચાલે તેમ સમ્યગ્જ્ઞાનને આપનાર જ્ઞાનભંડાર વગર પણ ન જ ચાલે.

- શ્રીસંઘના જ્ઞાનભંડારની દરરોજ સાર-સંભાળ કરવી જોઈએ.
- દ્વાદશાંગીને અનુસરતા અપ્રાપ્ય ગ્રંથોનું લેખન-પુનર્મુદ્રણ કરાવવું જોઈએ.
- હસ્તલિખિત તરીકે સચવાયેલા ગ્રંથો આગામી પેઢીને ઉપલબ્ધ થાય તે માટે તેના લેખન-મુદ્રણ-સંરક્ષણના પ્રયત્નો કરવા-કરાવવા જોઈએ.
- સંઘના દરેક સદસ્યને એની ભૂમિકા મુજબનું સમ્યગ્જ્ઞાન ભણવાની પ્રેરણા કરવી જોઈએ.
- સંઘના નાના-મોટા દરેક સભ્યોને ભણવા માટે ધાર્મિક શિક્ષણની વ્યવસ્થારૂપ પાઠશાળાઓની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ.
- જ્ઞાનપંચમી આવે એ દિવસોમાં ફરી જ્ઞાનભંડારની સાફસફાઈ, સાર-સંભાળ, શુદ્ધિ-વૃદ્ધિ વિશેષ રીતે અને સ્વયં કરવી જોઈએ.
- ધાર્મિક અભ્યાસમાં આગળ વધતા સંઘના સભ્યોનું ભક્તિ-ભાવપૂર્વક બહુમાન કરીને અનુમોદનાનો લાભ લેવો જોઈએ.
- ગીતાર્થ ગુરુ ભગવંતોના સાનિધ્યમાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિ-વૃદ્ધિના શાસ્ત્ર-સાપેક્ષ આયોજનો કરીને ચતુર્વિધ શ્રીસંઘને સમ્યગ્જ્ઞાનના સુંદર આલંબનો આપવાં જોઈએ.

શ્રી સાતક્ષેત્ર પરિચય

૪-જિન સાધુક્ષેત્ર : ૫-જિન સાધ્વીક્ષેત્ર :

જૈનશાસનની આરાધના, પ્રભાવના, રક્ષા અને ભવ્યજીવોના હૃદયમાં શાસનની સ્થાપના : આ બધી જવાબદારી પ્રભુ મહાવીરદેવે પોતાના હાથે શ્રમણ-શ્રમણી ભગવંતોના વૃષભ સ્કંધો ઉપર મૂકી છે. શક્તિ અને ભક્તિના આલંબનથી શાસનની જવાબદારી વહન કરનારા સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોની ભક્તિ-સેવા કરવાથી સર્વાંગીણ શાસનની ભક્તિનો પણ લાભ મળે છે.

પોતાનું સમસ્ત જીવન શાસનના ચરણે સમર્પિત કરનારા સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોને નિર્દોષ ગોચરી-પાણી-વસ્ત્ર-પાત્ર-ઔષધિ-વસતિ (ઉપાશ્રય) વગેરેનું દાન કરવાથી આપણા તન-મન-ધન અને જીવન સફળ થાય છે.

આપણા પરિવારના દરેક સભ્યોને સંયમ જીવનનો માર્ગ બતાવવો, એ માર્ગ ઉપર ચાલવા તૈયાર થયેલ પુણ્યાત્માને સહર્ષ અનુમતિ આપવી અને મહોત્સવપૂર્વક એને સંયમમાર્ગ સુધી પહોંચાડવો, એ સાધુ-સાધ્વીજી ક્ષેત્રની સૌથી મહાન ભક્તિ છે. આ વાત હંમેશા યાદ રાખવા જેવી છે.

આપણને સાધુ ભગવંતોની સંયમ મર્યાદાનું પૂરું જ્ઞાન હોવું જરૂરી છે. ગીતાર્થ ગુરુ ભગવંતના સાનિધ્યમાં તે જ્ઞાન મેળવીને સાધ્વાચારના પાલનમાં સાધુ ભગવંતોને સહાયક બનવું એ આપણી ફરજ છે.

સાધુ ભગવંતોની ભક્તિ તેમના માટે નહિ, પરંતુ આપણા આત્મકલ્યાણના હેતુથી કરવાની છે. ભક્તિ કરીને આપણે એમના ઉપર ઉપકાર નથી કરતા. તેઓ આપણી ભક્તિનો સ્વીકાર કરીને આપણા ઉપર ઉપકાર કરે છે.

- આપણા શ્રીસંઘમાં સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોને ચાતુર્માસ, નવપદ ઓળી, પર્યુષણા, પોષદશમ, વર્ષાતપ પારણાં, પ્રતિષ્ઠા-સાલગીરી આદિ નિમિત્ત પામીને વિધિવત્ આમંત્રણ આપીને પધરાવવા જોઈએ. એમની નિશ્રામાં વિવિધ પર્વોની આરાધના કરવી જોઈએ.

- દરરોજ બહુમાનપૂર્વક એમને વંદન અને કાર્યપૃચ્છા કરવી જોઈએ.

- તેમના શ્રીમુખે જિનવાણીનું શ્રવણ કરવું, તેના આધારે જીવનમાં જિનાજ્ઞાનું પાલન કરવું. તેમના ઉપદેશનો વધારેમાં વધારે પ્રસાર-પ્રચાર કરવો એ આપણું કર્તવ્ય છે.

- સાધુ જીવનમાં ક્યાંક નાની-મોટી ભૂલ થઈ જાય તો માતા-પિતા-મિત્ર-રાજા જેવા બનીને વિવિધ શાસ્ત્રીય ઉપાયો દ્વારા યોગ્ય પ્રયત્નો કરીને એમને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તેમના ન્યૂનાચરણાદિની કલ્પિત-અકલ્પિત વાતોને મોટું સ્વરૂપ આપીને છાપાં-પત્રિકાના માધ્યમથી સામાન્ય લોકોની સમક્ષ પ્રગટ કરવાથી સરવાળે જૈન શાસનની અવહેલનાનું પાપ લાગે છે. નવી પેઢી ધર્મથી વિમુખ બને છે. આ સૌથી મોટું પાપ છે.

- સાધુ ભગવંતોની જિનાજ્ઞાનુસારી પ્રત્યેક આચરણમાં ઉચિત રીતે સહાયક બની સાધુધર્મની રક્ષા કરવી, આ આપણા દરેક સંઘ-સદસ્યની જવાબદારી છે. તે માટે નીચેના મુદ્દામાં ખાસ ઉપયોગ રાખવો.

- કોઈ પણ સાધુને વીજળી કે વીજાણુંથી ચાલતાં-વપરાતાં સાધનો, સુવિધાઓ-પંખો, ફુલર, માઈક, લાઈટ, A.C., ફોન, મોબાઈલ, લેપટોપ, કમ્પ્યુટર, ઈન્ટરનેટ વગેરેની સુવિધા પૌષ્ઠ શાળામાં કે અન્ય કોઈપણ સ્થળે આપવી નહિ. સાધુ સંસ્થાને તેનાથી દૂર રાખવાનો પ્રયત્ન કરવો.

- સામાન્ય સંયોગમાં સામેથી લાવીને અગર દોષિત ગોચરી વહોરાવવી નહિ.

- ચાતુર્માસ, ઉપધાન, મહોત્સવ વગેરે તેમજ અશક્ત/બિમાર સિવાય સ્થિરવાસની વ્યવસ્થા આપવી નહિ. કાયમી રૂમની વ્યવસ્થા વિશેષ કરીને તીર્થસ્થાનમાં ન આપવી.

- પૌષ્ઠશાળામાં લઘુનીતિ-ગુરુનીતિ માટે બાથરૂમ/સંડાસના બદલે માત્રાની કુંડી/વાડાની વ્યવસ્થા કરી પરિણામોની સુરક્ષામાં સહાયક બનવું.

- કોઈ પણ સંસ્થાના સંચાલન-વહીવટનું કોઈ પદ સાધુને ન આપવું. સામેથી લેવાનું કહે તો પણ વિવેકપૂર્ણ વિરોધ કરવો.

- સાધુ દ્વારા કરાતા કોઈ પણ પ્રકારના દોરા, ધાગા, મંત્ર-તંત્ર ચમત્કાર, દેવગુરુ-અધિષ્ઠાયકોની મૂર્તિઓ-ચંત્રો-માદળિયાં, શંખો વગેરે સાધનોના આદાન-પ્રદાન અને હોમ હવન વગેરે મિથ્યાત્વ વધારનારી વિધિ-પ્રવૃત્તિમાં પડવું નહિ - ભાગ પણ લેવો નહિ.

શ્રી સાત ક્ષેત્ર પરિચય

૬-જિન શ્રાવક ક્ષેત્ર : ૭-જિન શ્રાવિકા ક્ષેત્ર :

પરમાત્મા શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ ચાર ગતિરૂપ સંસારથી એક સાથે ઉદ્ધાર કરીને પરમપદ-મોક્ષમાં લઈ જવા માટે સંઘના ચાર રૂપો સ્થાપ્યા છે. એમાં આઘ બે પાયા રૂપે સાધુ અને સાધ્વીજી આવે છે તો અંતિમ બે પાયા રૂપે શ્રાવક અને શ્રાવિકા આવે છે.

સાત ક્ષેત્રમાં ઉપરના ત્રણ ક્ષેત્રને જે શિરસાવંદ્ય કરે તે સાધુ અને સાધ્વી કહેવાય. તેમ ઉપરના પાંચ ક્ષેત્રને જીવનમાં પરમ પૂજ્ય માને તે શ્રાવક-શ્રાવિકા કહેવાય. ટૂંકમાં જિનાજ્ઞાના આરાધક, ઉપાસક અને વફાદાર હોય તે ગૃહસ્થો શ્રાવક અને શ્રાવિકા ક્ષેત્રમાં ગણાય છે.

શ્રાવક-શ્રાવિકા ક્ષેત્રમાં સ્થાન-માન ધરાવતા ગૃહસ્થોની બહુમાનપૂર્વક દ્રવ્ય અને ભાવ ભક્તિ કરવી એ પ્રત્યેક શક્તિસંપન્ન શ્રાવક-શ્રાવિકાઓનું કર્તવ્ય છે. આ ભક્તિને જ વ્યવહારમાં સાધર્મિક-ભક્તિ કહેવાય છે.

આપણે એક સાથે સાતક્ષેત્રની ભક્તિ અને પ્રત્યેક ધર્માનુષ્ઠાન કરી શકતાં નથી. જ્યારે સાધર્મિકની ભક્તિ કરવાથી તેમના દ્વારા થતી સાતે ક્ષેત્રની ભક્તિ અને તેમના દરેક ધર્માનુષ્ઠાનની અનુમોદનાનો લાભ મળે છે.

સાધર્મિકભક્તિ કરતી વખતે શ્રાવકોની શ્રીમંતાઈ કે ગરીબી વગેરે બાહ્ય પરિસ્થિતિ જોયા વિના માત્ર સાધર્મિક તરીકે તેમના ગુણોને જ જોવા જોઈએ. આર્થિક કે સામાજિક પરિસ્થિતિ જોઈને ક્યારેય સાધર્મિકનું મૂલ્યાંકન કરવું ન જોઈએ. દરેક સાધર્મિકને એક સમાન નજરે જોઈને તેમની ભક્તિ કરવી એ આપણું કર્તવ્ય છે. સાધર્મિકના

ગુણો આપણને પણ પ્રાપ્ત થાય એ ઉદ્દેશથી અને ‘સ્વ-પર બંનેની ધર્મભાવના-ધર્મારાધના વધતી જાય’ આ ભાવથી ભક્તિ કરવી જોઈએ.

- સાધર્મિકને પરમાત્માના મુક્તિમાર્ગમાં સ્થિર કરવા માટે આપણી શક્તિ-સંયોગને અનુરૂપ અને એમની પરિસ્થિતિ-જરૂરિયાતને અનુરૂપ જે-જે પણ ઉપાયો કરવા જરૂરી જણાય તે બધા જ ઉપાયોથી ભક્તિ કરવી.

- આર્થિક, સામાજિક, શારીરિક, માનસિક વગેરે પરિસ્થિતિથી નાજૂક સાધર્મિકની તે-તે વિષયક સઘળી જવાબદારી પોતાના ખભે લઈને એમની દરેક મુશ્કેલી દૂર કરવી જોઈએ.

- આપણા દરેક શુભ પ્રસંગે વિનંતીપૂર્વક આમંત્રણ આપી બોલાવવાં જોઈએ. તે પ્રસંગ નિમિત્તે બહુમાનપૂર્વક પહેરામણી દ્વારા ભક્તિ કરવી.

- આપણી નાની-મોટી ધર્મારાધનાને નિમિત્ત બનાવી સાધર્મિકની ભક્તિ કરવી.

- સાધર્મિકની નાની-મોટી ધર્મારાધનાને નિમિત્ત બનાવી ભક્તિ કરવી.

- સાધર્મિકને ધર્મની વધારે નજીક લાવવાનો પ્રયત્ન કરવો.

- કલ્યાણ મિત્રો અને ગુરુ ભગવંતની સાથે સંપર્ક કરાવવો.

ટૂંકમાં પોતાના પુત્ર-પુત્રીના શારીરિક, માનસિક, આર્થિક, સામાજિક, શૈક્ષણિક, ધંધાકીય, સુખ સમૃદ્ધિ અને ધર્મની ચિંતા જેમ માતા-પિતા કરે છે, તે માટેના પ્રયત્નો કરે છે તે જ રીતે શ્રાવક-શ્રાવિકા ક્ષેત્રની ભક્તિ શક્તિમંત શ્રાવકે કરવી જોઈએ.

યાદ રાખવું કે - સાધર્મિકો આપણા ઉપકારી છે. આપણે એમના ઉપકારી નથી. આપણને સાધર્મિક ભક્તિનો લાભ આપીને તેઓ પુણ્યાનુબંધી-પુણ્યની ભેટ આપે છે. જેમ દેવ અને ગુરુની ભક્તિ દ્વારા

ભવ તરી શકાય છે તેમ દેવ અને ગુરુની ભાવપૂર્વક યથાશક્તિ ભક્તિ કરનારા સાધર્મિકોની ભક્તિ દ્વારા પણ ભવ તરી શકાય છે. ભક્તિ પાત્ર સાધર્મિકને લાચાર અને દયાપાત્ર ક્યારેય ન બનાવવો.

વર્તમાનમાં સાધર્મિક વાત્સલ્ય દ્વારા સકળ શ્રીસંઘના પ્રત્યેક સાધર્મિકની એક સાથે ભક્તિ કરાવામાં આવે છે. તે બહુ ઉત્તમ કાર્ય છે, પરંતુ જો તેમાં પરમાત્માની આજ્ઞાનું પાલન ન હોય તો તે પાપબંધનું કારણ છે. સાધર્મિક વાત્સલ્યમાં પણ પરમાત્માની આજ્ઞાનું પાલન કરવું ફરજિયાત છે.

૧. સાધર્મિકને બહુમાનપૂર્વક બેસાડીને જ તેની ભક્તિ કરવી.

૨. અભક્ષ્ય વાનગીઓ ક્યારે પણ ન હોવી જોઈએ.

૩. રાત્રિભોજન કોઈ પણ હિસાબે ન થવું જોઈએ.

૪. થાળી ધોઈને પીવાનો-એઠું ન મૂકવાનો વિવેક જાળવવો જોઈએ.

શ્રી સંભવનાથ ભગવાને પૂર્વભવમાં ઉત્કૃષ્ટ સાધર્મિકભક્તિ દ્વારા તીર્થંકર નામકર્મ બાંધ્યું હતું, તેથી સાધર્મિકભક્તિનું સ્થાન જિનશાસનમાં અનેરું છે એમ કહી શકાય.

ધર્મશાસ્ત્રોના આઈનામાં જોઈ ગીતાર્થ ગુરુ ભગવંતોની દોરવણીમાં રહી સ્વ-સ્વ ભૂમિકાને ઉચિતપણે સાધર્મિક એવા શ્રાવક-શ્રાવિકાઓની ભક્તિ કરીને આપણે પણ ભવજલ તરીએ !

જિનશાસનના સાતક્ષેત્રો ભક્તિ કરવા યોગ્ય જીવદયા-અનુકંપાના ક્ષેત્રો દયા કરવા યોગ્ય

જગતના સર્વ જીવો શાશ્વત, સંપૂર્ણ અને સ્વાધીન સુખને ઈચ્છે છે. છતાં નાશવંત, અપૂર્ણ અને પરાધીન એવા સંસારના સુખ પ્રત્યેની આસક્તિના કારણે અનાદિકાળથી દુઃખ, દારિદ્ર્ય અને દુર્ગતિમાં ભટકે છે. સંસારના તે નાશવંત સુખને પામવા માટે જ હિંસા, અસત્ય, ચોરી, મૈથુન પરિગ્રહ વગેરે પાપો કરે છે. તે પાપનાં પરિણામે આવતાં દુઃખોથી બચવા સંસારના સુખની આસક્તિ તોડવી અનિવાર્ય છે. તે આસક્તિ તોડવાનું સામર્થ્ય એક માત્ર વીતરાગ પરમાત્માએ સ્થાપેલા જિનમૂર્તિ વગેરે સાતક્ષેત્રોમાં છે. આ સાતક્ષેત્રોના આલંબન, ભક્તિ અને પ્રભાવથી જીવો શાશ્વત સુખ અને પરમ શાંતિ પામી શકે છે ઉત્તરોત્તર આત્મકલ્યાણ દ્વારા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે.

તેથી જ શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે,

“સાત ક્ષેત્રો અનંત માતા-પિતા કરતા પણ અધિક ઉપકારી છે અને બહુમાનપૂર્વક ભક્તિ કરવા યોગ્ય છે.”

દુઃખી પ્રત્યે દયા તથા દીન અનાથની અનુકંપા કરવાથી તે જીવોને અલ્પ સમય માટે શારીરિક-માનસિક દુઃખ મુક્ત કરી શકાય છે. જ્યારે સાત ક્ષેત્રોની ભક્તિથી અનંત જીવોના અનંતકાલીન સર્વ દુઃખો દૂર કરી શકાય છે. તેથી સર્વ પ્રકારે સાત ક્ષેત્ર ભક્તિ કરવા યોગ્ય છે.

શરાબ (દારૂ) વિના તડપતા શરાબીને દયાભાવથી શરાબ પીવડાવવાથી અલ્પ કાલીન તડપન દૂર કી શકાય. પણ જો તેને શરાબની કુટેવથી મુક્ત કરવામાં આવે તો જ સાચો પરોપકાર કર્યો કહેવાય. તે જ રીતે દીન દુઃખીના દેખાતા દુઃખો દૂર કરવા તે જીવદયા-અનુકંપા છે. જ્યારે તે જીવોને સંસારના સુખની આસક્તિ તોડાવી ધર્મના માર્ગે વાળવા; તે સાચો પરોપકાર છે. આ કામ એક માત્ર સાત ક્ષેત્રો કરે છે.

સાત ક્ષેત્રોનું સ્થાન જીવદયા-અનુકંપા કરતા અનેકગણું ઉપર છે. તેથી સાત ક્ષેત્રની ભક્તિ નિમિત્તે આવેલ દ્રવ્યનો ઉપયોગ જીવદયા-અનુકંપામાં ન કરી શકાય. સમાજ સેવા, હોસ્પિટલ, કેમ્પ આદિના કાર્યોમાં તેનો ઉપયોગ કરવો તે ગાઢ કર્મબંધનું કારણ છે. જિનાજ્ઞાની વિરાધના છે. તે આપણે સૌએ હંમેશા યાદ રાખવું જોઈએ.